

FOCAULT'UN BİYOİKTİDAR KAVRAMSALINI FENOMENOLOJİ ÜZERİNDEN İNCELEME: "HAPİSHANENİN DOĞUŞU"

EXAMINING FOCAULT'S CONCEPTUAL OF BIOPOWER FROM PHENOMENOLOGY: "THE BIRTH OF THE PRISON"

Zuhal Sönmezer

Yüksek Lisans Öğrencisi

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Bölümü

zuhalbayhan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9685-5745

ÖZET

Toplumsal, hukuksal ve teknolojik boyutlarıyla bakıldığında yüzyıllar içinde değişen kavram ve olgular; kronolojik incelemeleri gerektirmektedir. Toplumlar ve son tahlilde küresel şekliyle konumlanan suç ve ceza sistemleri bu anlamda önem arz etmektedir. Suç ve ceza uygulamalarında referans alınan kişi, kurum ve olaylar Foucault 'un deyimiyle insanileşme çabalarını göstermekte olup, modern zamanda farklı usul ve tekniklere evrilen uygulamalar halinde görülmektedir.

Çalışmanın amacı toplumsal, hukuksal ve teknoloji kalemleri ağırlıklı olmak üzere insana dair, insanı etkileyen ve insanın etkisi altında olan dönemsel dönüşümleri, ceza sistemi üzerinden anlatmaya yöneliktir. Çalışmada Fransız sosyolog Michel Foucault 'un Hapishanenin Doğuşu isimli eseri kaynak alınırken, aynı zamanda Foucault 'un biyoiktidar kavramsalı özelinde yüzyıllar içinde değişen tahakküm anlayışı ve fenomenolojik bulgular analiz edilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada biyoiktidar, fenomenoloji ve gözetim sistemleri başlıklar halinde detaylandırılmakta; son kısımda yazarın Hapishanenin Doğuşu isimli çalışması bölümler halinde incelenmektedir. Kaynak tarama yöntemi kullanılan çalışmadaki temel çıkış noktası Michel Foucault 'un konu ile ilgili görüşlerine yoğunlaşmıştır.

Anahtar kelimeler: Hapishanenin Doğuşu, Michel Foucault, Ceza, Hukuk, Teknoloji, Toplum

ABSTRACT

Concepts and phenomena that have changed over the centuries when viewed from their social, legal and technological dimensions; requires chronological analysis. Societies and, in the last analysis, the global crime and punishment systems are important in this sense. People, institutions and events referenced in crime and punishment practices show the humanization efforts, in Foucault's words, and practices that evolve into different methods and techniques are seen in modern times.

The aim of the study is to explain the periodical transformations that affect people and are under the influence of people, mainly on social, legal and technology items, through the penal system. In the study, while the work of French sociologist Michel Foucault named The Birth of Prison is taken as a source, at the same time, Foucault's understanding of domination and phenomenological findings, which have changed over the centuries, are tried to be analyzed in terms of the concept of biopower. In the study, biopower, phenomenology and surveillance systems are detailed under the headings; In the last part, the author's work called The Birth of the Prison is analyzed in sections. The main starting point of the study, in which the literature review method was used, focused on Michel Foucault's views on the subject.

Keywords: The Birth of Prison, Michel Foucault, Punishment, Law, Technology, Society

1. GİRİŞ

Alansal çalışmaların tümünde yer alan iletişim ve onun doğası gereği öznesi konumunda yer alan insan, yaşama dair ilk bulgulardan günümüze değin var oluşunu sebep ve sonuçlarla açıklamaya çabalamıştır. Diğer yandan insanın konu olduğu ve konu olarak ele aldığı tüm disiplinler iletişim çerçevesinde şekillenmiş, anlam kazanmıştır. Toplumların yöneten ve yönetilen ilişkisini dogmatik zamandan modern zamana kadar geçen süre içinde açıklamak için ise teknolojik gelişmeler özel bir yere sahiptir. İktidarın tahakküm altına alırken kurguladığı suç ve ceza sistemi ile bu sistemin sosyokültürel yapı üzerindeki hem fiziksel hem de psikolojik dışavurumları tarihsel teknolojik paradigma için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın amacı toplumsal, hukuksal ve teknoloji kalemleri ağırlıklı olmak üzere insana dair, insanı etkileyen ve insanın etkisi altında olan dönemsel dönüşümleri, ceza sistemi üzerinden anlatmaya yöneliktir. Çalışmada Fransız sosyolog Michel Foucault ‘un Hapishanenin Doğuşu isimli eseri referans alırken, aynı zamanda Foucault ‘un biyoiktidar kavramsalı özelinde yüzyıllar içinde değişen tahakküm anlayışı ve fenomenolojik bulgular analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Hapishanenin Doğuşu kitabında yer alan bölümler hakkında bilgi verilirken kuramsal boyutta fikirler öne süren düşünür ve uzmanların görüşlerinden de yararlanılmıştır. Bu anlamda çalışmayı zengin kılan bu fikirlerin etkisinde yapmış olduğumuz yorumlar olmuştur. Teknolojinin belirleyici olduğu günümüz dünyasını anlamlandırmak için başvurabileceğimiz önemli bir kaynak olan bu eserin analiz edilmesi, Biyoiktidar kavramsalı ve fenomenoloji yaklaşımına katkıları bakımından da büyük öneme sahiptir.

Çalışmanın ilk bölümünde Michel Foucault hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde biyoiktidar başlığında Foucault ‘un iktidar anlayışı incelenmiştir. İlgili çalışmanın üçüncü bölümünde Foucault ‘un biyoiktidar yaklaşımında farklı bir şekilde ele aldığı fenomenoloji kavramsalı yine yazarın yorumu ile açıklanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Hapishanenin Doğuşu isimli eserin bölümleri ile hem biyoiktidar hem de fenomenolojik tespitler yapılmıştır.

2. MICHEL FOUCAULT HAKKINDA

Michel Foucault, 1926-1984 tarihlerinde yaşamış Fransız filozof, tarihçi, edebiyat eleştirmeni, antropolog, psikolog ve sosyal bilimler uzmanıdır.

1970'lere kadar incelemeleri temelde “söylemlerin analizi” temasına odaklanan Foucault 70'lerden sonra yazdığı kitaplar ve verdiği derslerle birlikte inceleme alanını politik yönde genişletmiştir. Hapishanenin Doğuşu ile ortaya attığı iktidar teorisi ve Cinselliğin Tarihi'nin birinci cildinde sunduğu *biyoiktidar* kavramı, Foucault'ın sosyal bilimlerde etkisini günümüzde de sürdürmekte olan önemli fikirleridir.

Bu alanlara yönelip teorilerini geliştirmesinde, bir yandan 68 olayları ve sonrasında ortaya çıkan toplumsal hareketler, bir yandan da 68 olayları sonrası benimsediği “politik aktivist olarak ünlü Fransız entelektüeli” karakteri içerisinde dahil olduğu pek çok direniş, kampanya ve gösterinin etkili olduğu söylenebilmektedir. Hapishanenin Doğuşunun ilk bölümünün sonunda kitabı yazmasının nedeninin 70'lerin başında mahkûmların Fransa'daki hapishane koşullarına karşı yaptığı eylemler olduğunu söyleyen Foucault, aynı dönemde hapishanelerdeki kötü koşulları ortaya çıkarmak ve

mahkûmlara kendilerini ifade etme imkânı sağlamak amacıyla kurulan *Groupe d'Information sur les Prisons* (GIP, yani hapisaneler hakkında bilgilendirme grubu) eş kurucularındandır.

3. FOUCAULT VE BİYOİKTİDAR KAVRAMI

Michel Foucault, Postmodernizm ekseninde hareket eden ve dolayısıyla hümanizme ait birçok fikri ve monizmin teklik anlayışını reddeden düşüncelere sahip olmuştur. Ona göre özne ve bu öznenin bizatihi kendi deneyimleri önemlidir. Bu bağlamda iktidar kavramına yaptığı yeni vurgunun, iktidar yorumunun baş köşesine insan öznesini taşımak olduğunu söylemek mümkündür.

İnsan, Foucault düşüncesinde ilk çağlardan günümüze kadar deneyimleriyle var olmuştur. Bu bakış açısıyla bakıldığında özneye ait tüm tecrübelerin tarihi süreçlerin etkisinde kaldığı ve zamanının koşullarına içkin olduğu sonucuna varılmaktadır. (Bayır, 2020:3)

Foucault ‘un iktidarın ana temasına insanı alması fenomenoloji anlayışındaki bazı noktalara ve tarihsel materyalizme karşı çıkışı ile paraleldir. Fenomenoloji algılardaki gerçeklik boyutunu farklılıklar üzerinden ele almaktadır. Bu anlamda fenomenoloji soyut olana değil, elle tutulan gözle görülen “şey” lere odaklanmaktadır.

Fenomenolojinin bu yönüyle maddeci bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür. Ancak fenomenolojinin bir diğer yönü algılardaki gerçeklik boyutunu sorgulaması bakımından büyük önem taşımaktadır. Yani odaklandığı nesne ya da olgu üzerinden farklı anlamlar çıkarma durumunu da içermektedir. Bu bakımdan Derrida’nın “Yapısöküm” tekniği ile benzerlik taşımaktadır ve Foucault anlayışında da bu Postyapısalsal duruş izlenmektedir.

Yapısöküm tekniği ele aldığı konuya eleştirel bakmayı ve çoğunlukla muhalif olmayı gerektirmektedir. Cezayir asıllı Fransız filozof Jacques Derrida’nın icat ettiği bu okuma yönteminin çıkış amacı ilk olarak Batı uygarlığının ötekileştirmeye tabi tuttuğu Doğu üzerinden kendini inşa çabalarına karşın, metin, nesne, insan, olay ve olguları farklı pencerelerden bakarak değerlendirmektir. Yapısöküm tekniği uygulama alanı geniş ve oldukça yaygın bir eleştirel çalışmadır. Tekniğin bu bakımdan iktidar odağında ele alınan sosyokültürel, siyasal ve ekonomik birçok alanda kullanıldığı görülmektedir. (Rutli, 2016:50-51)

Diğer yandan tarihsel materyalist anlayışa karşı çıkan Foucault, bu görüşün temel aldığı salt ekonomik çıkarların özne olan insan üzerinden tek değerlendirme faktörü olmasını eleştirmektedir. Foucault ‘un tarihsel materyalist anlayışın aksine tarih süreçlerini açıklarken ekonomi temelli sınıf çatışmalarını gündemine aldığı görülmektedir.

Marks’a göre tarihsel materyalizm üretim güçleri ve bu güçlerin oluşturduğu sınıfsal ayrılıklar bakımından değerlendirilmektedir. Din, inanç ve ideolojileri materyalist görüşün karşısına konumlayan Marks, kapitalist toplum yapısında ele aldığı kavramları tarihsel materyalizm ile ortaya koymuştur. Foucault ise bu anlayışın dar yapısını eleştirmiş, indirgemeci bulmuş, farklı anlam alanları açmaya çalışmıştır. (Özlem,2015:35)

Foucault’ a göre iktidar geleneksel hayatın iplerinden çoktan kopmuş; siyaset yapıcılar ve uygulayıcıların tekelinden çıkmıştır. Günün şartlarında iktidarı öncelikle kurumlarla bağdaştıran bu düşünce sistemi aslında Althusser’in ideolojik ve baskı aygıtları şeklinde ortaya koyduğu okul, hastane, tımarhane, kışla gibi yapıların görünürlüğünde tespit ettiği değişiklikleri kaydetmesi bakımından irdelenmelidir.

İdeolojik ve baskı aygıtları aracılığıyla iktidarın geleneksel zamanın sert görüntüsünü yumuşak bir profile dönüştürdüğü ve insanların yine Foucault ‘un disiplin toplumu şeklinde tanımladığı ve kişilerin gönüllü köleler olarak yer aldığı bir duruma geldiğini söylemek ise olasıdır. (Althusser, 2014)

Biyoiktidar son tahlilde kişisel alana içkin bir yaşam tipolojisi içerisinde kuşatılmış gönüllü bilinç şeklinde tezahür etmektedir. Yaşam tipolojisi kurgulanan iktidar odağında, insan hafızasında zorunlu fakat rıza mukabilinde gerçekleştirilen değişimler olmaktadır. Bu da çoğunlukla bireyin içinde bulunduğu disipline hayatın özgürmüş gibi algılanması biçiminde gerçekleşmektedir. Bu özgürlük ise yapaydır ve hafızayı körleştiren bir duruma dönüşmüştür.

4. FOUCAULT VE FENOMENOLOJİ

Modern zamanın kalıplaşmış doğrularına meydan okuyan Foucault, getirdiği yeni söylem biçimleri ve güçlü eleştirel çözümlenmelerle, döneminin mevcut düşünce akımlarını sorguladığı gibi, bu düşünce akımlarına farklı yorumlar da getirmiştir. Fenomenoloji kavramsalı ile ilgili yorumlarının biyoiktidar odağında incelenmesi, bu karşı çıkışları ile ilgili öne sürmüş olduğu fikirleri anlamak bakımından önemlidir.

Fenomenoloji 20.yüzyılda ortaya çıkmış önemli bir düşünce akımıdır. Edmund Husserl'a ait olan bu kurama göre, fenomenoloji özü görüleme yöntemidir. Husserl'a göre felsefe felsefelerden hareket etmemeli, şeylerden ve fenomenlerden hareket etmelidir. Bu düşünceye göre felsefe hareket kabiliyetinin sonunda da şeyler ve fenomenlerle bitmektedir. Husserl, fenomenolojiyi felsefe için temel kaynak görmüştür: (Öktem, 2005:30-35)

“Fenomenolojinin bir temel bilim, bir ilk felsefe (philosophia prima) olması, yapılması mümkün olan her felsefi kritik için temel hazırlaması, araştırmalarına hiçbir teori veya hipoteze dayanmadan başlamasını gerektirir. Bu nedenle o, kendi meşruluğunu kendi malzemesi ile sağlamak zorundadır.”

Fenomenoloji ya da özü görüleme yöntemi sadece öz ile ilgilenmekte, insan öznesinde değerlendirildiğinde tek bir bilinçten yola çıkarak tümsel bir bilinç yorumu ile kendini tamamlamaktadır. Foucault 'un karşı çıktığı şey de tam olarak budur. Çünkü salt bilinç ve bu bilincin kendi yörüngesinde işlerlik kazanan akıl ve bu aklın yaptığı seçimler iktidar odağında ele alındığında sığ kalmaktadır. İnsan aynı zamanda toplumsal varlıktır ve toplumsal bilinci tanımlamak için öz olgusundan hareket etmek doğru değildir. Toplumsal hafıza tarihi dönemler ve koşullar ile şekillenmekte, bu bağlamda proaktif olarak inşa sürecine devam etmektedir.

Foucault tarihsel süreksizliğe dikkat çekerken aslında toplumsal hafızayı vurgulamaktadır. Ona göre gerçeklik, edinilen bilgiler ve doğrular da değişmektedir. Bu bakımdan Foucault 'un öne sürdüğü fikirler amaç kaygısından uzak ve ucu açık olarak teşhis edilmektedir.

İktidarı devlet aygıtı olmaktan çıkararak Foucault, iktidarı kurumlar ile entegre bir yapıda görmüştür. Ona göre modern çağda iktidar mevcudiyetini korumak için inceltilmiş denetim ve gözetleme teknikleri ile konumlanmaktadır. Modern toplum bir disiplin toplumdur. Ama bu disiplin zaman içinde içerik değişikliğine uğramış, artık insanların disiplini içselleştirdiği bir kılıfa bürünmüştür. (Bayır, 2020:4)

Foucault 'un biyoiktidar yaklaşımına göre tarih boyunca iktidar bedeni tahakküm altına almak için türlü manipülasyon teknikleri uygulamıştır. 17.yüzyıla kadar Batı menşeli uygulamaların fiziksel şiddete varan tahakküm uygulamaları, modern çağ ile birlikte hapisaneler ile inceltilmiş, günümüzde ise dijital olanaklar ile kişilerin rızası mukabilinde bir tahakküm anlayışına dönüşmüştür. Bu bakımdan Foucault 'un Hapishanenin Doğuşu isimli eserinin incelenmesi konunun derinlemesine analizi ve tarihi perspektifte geline aşama itibariyle tahakküm anlayışının irdelenmesi yönünde büyük önem arz etmektedir. Foucault 'un çalışması teknolojik imkanlarla geline nokta itibariyle de önemli bir kaynak olması bakımından ele alınmıştır.

5. HAPİSHANENİN DOĞUŞU

Hapishanenin Doğuşu Fransız filozof Michel Foucault tarafından 1975 yılında yazılmıştır. Kitabın amacı tarihsel perspektiften hareketle modern ve yeni yargılama yöntemlerinin birbiriyle bağlantısını -yine tarihsel koşullar göz önüne alınarak- açıklamak, cezalandırma yapısını meşru kılan kuralları ortaya çıkarmak, ceza sistemlerinin etkilerini zaman içinde değişen teknolojik unsurlarla anlatmaktır. Foucault, günümüzden yaklaşık üç yüzyıl önceki ceza erklerini, özellikle işkence usulü ceza uygulamalarını ve bu uygulamaların neden ve nasıllarını satır aralarında yorumlamak suretiyle anlatmaktadır. Dört bölümden oluşan eser alt başlıklarla tamamlanmıştır.

Birinci bölümde “Azap” başlığında “Mahkûmların Bedeni” ve “Azap Çektirmenin Görkemi” isimli iki alt başlık bulunmaktadır. İkinci bölümün başlığı “Ceza”, “Genelleşmiş Ceza” ve “Cezaların Yumuşaklığı” isimli iki alt başlıkla anlatılmıştır. Eserin üçüncü bölümü “Disiplin” ise “İtaatkâr Bedenler”, “İyi Terbiye Etmenin Araçları” ve “Görülmeden Gözetim Altında Tutan Hapishane Sistemi” isimli üç alt başlıktan oluşmaktadır. Çalışmanın son başlığı “Hapishane”, “Eksiksiz ve Katı Kurumlara Dair”, “Yasadışıliklar ve Suçluluk” ve “Hapishane” başlıkları ile verilmiştir.

“Azap” başlıklı birinci bölüm “Mahkûmların Bedeni” ve “Azap Çektirmenin Görkemi” isimli iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bölümün vurguladığı konu Fransız ceza sisteminde 18.yüzyıl zamanındaki cezai müeyyideler ve bunun halk nezdinde uyandırdığı yankılar şeklinde görülmektedir. O dönemde halk işkence usulü ceza yöntemini desteklemektedir. Devletin otoriter söylem dili halka da sirayet etmiştir. Dönemin mahkûmları halka açık ve işkence usulü cezalandırma yöntemleri ile gözler önüne serilmiştir. Foucault bu bölümde dönemin işkence uygulamalarını detaylı bir şekilde anlatmıştır.

Bedenlere uygulanan işkenceyi adeta gözler önüne seren Foucault, 19. yüzyılda bilimsel bilginin oluşmaya başladığını, teknik ve söylemlerle cezalandırma erkinin uygulamasının iç içe geçtiğini ifade etmiştir. Ceza hukuku için yeni başlayan dönem 1760’lı yılları işaret etmektedir. Foucault, Leon Faucher tarafından “Paris Genç Mahkûmlar Evi” için hazırlanan yönetmelik ile bu geçiş dönemini tasvir etmektedir. Bu yönetmelik azap çektirme uygulamasını zaman üzerinden konumlayan ve inceltmiş, fakat aynı zamanda suçluyu zihinsel bakımdan aşındıran bir şekilde gösterilmektedir. Suçluların her anını kontrol ve denetim altında tutmak -ki burada trampet ile uyarılmaları ve giyinme gibi rutinleri de belli saatlere bağlanmıştır- için zaman yönetimi ön planda olmaktadır. Dini ritüeller eğitim müfredatında büyük yer alırken suçlulara tek bir bakış açısının verildiği görülmektedir. Artık belli bir cezalandırma biçimini çok iyi tanımlayan; Avrupa ve ABD’de yaygınlaşan bir ceza ekonomisi ile ıslahat projelerinin ortaya çıktığı dönem başlamıştır. Bu bağlamda yeni yasa ve suç teorilerinin oluşması söz konusu olmuştur. Rusya’da 1769, Prusya 1780, Pennsylvania ve Toskana 1786, Avusturya 1788, Fransa 1791/1808/1810 yıllarını Ceza Hukuku için yeni bir çağ olarak görebilmek mümkündür. (Foucault, 2019:37-39)

Artık bedenden ziyade ruha etki eden bir cezalandırma gündemdedir. Foucault’ın ceza sistemindeki değişikliklerde en fazla üzerinde durduğu olay azap çektirmenin kalkmış olmasıdır. Ancak bu konudaki kaygılarını kendi dönemi üzerinden aktarırken azap konusundaki düzenlemelerde tespit ettiği ihmallerden söz etmektedir. Bunda da kurumsallaşan ceza sisteminde suçluları kategorize eden suç türleri önemli olmuştur. Foucault’ın kendi deyimiyle, insanileşme taraf değiştirirken sistem kendisiyle de çelişebilmektedir. Adalet sistemi mahkûmların bedenlerine sirayet edebilmektedir. Ancak bunun daha nizami ve daha üstün bir amaç taşıdığı görülmektedir. Azap çektiren kişi olan celladın yerini çok sayıda teknik uzman devralmıştır. Yeni sistem gözetmenler üzerinden işlemektedir. Sistemin istikrarı hekimler, din görevlileri ve eğitimler gibi toplumsal hayatın gidişatını derinden etkileyen kişiler aracılığıyla sağlanacaktır. Son tahlilde bu yorumlarına rağmen Foucault’ın azap çektirmenin beden üzerinden kalkmasını insanlık açısından büyük bir adım olarak yorumladığı görülmektedir:

“Her ne olursa olsun, bir olgu açıkça ortadadır; azap çektirilen, parçalanın, organları kopartılan, canlı veya ölü olarak teşhir edilen, seyirlik unsur haline getirilen beden birkaç on yıl içinde ortadan yok olmuştur. Beden, ceza ile yıldırmanın ana hedefi olmaktan çıkmıştır.” (Foucault: 2019:39)

İktidar ilişkilerinde bilgi, mahkûmda bedenin siyasal teknolojisi şeklinde bir yorumda görülmektedir. Bu anlamda Foucault’a göre, “Bilginin iktidar ilişkilerinin askıya alınacağı yerde olma ihtimali yoktur.” Bilgi de dolayısıyla teknolojiye iktidarın tekelindedir. Dolayısıyla yazar azap çektirmenin aşırılıklarının içinde iktidar ekonomisinin yattığını vurgulamaktadır. (Foucault: 2019:63)

“Ceza” isimle başlayan ikinci bölüm “Genelleşmiş Ceza “ve “Cezaların Yumuşaklığı” isimli iki alt başlıktan oluşmaktadır.

Ceza ile ilgili sınırların olması yönünde görüşlerin yaygınlaştığı 18.yüzyıl sonu bu bölüm için büyük önem taşımaktadır. Bu dönemin suçlulara azap çektirme konusunda, suçla konu olan olay ile ilgili olarak değerlendirme yapılması gerektiği yönünde çalışmaların başladığı dönem olduğunu söylemek olasıdır.

Foucault, her suçlunun temelde insan olması bakımından birtakım eşitlik kuralları dahilinde yargılanması gerektiğini anlatmaktadır. Ancak neredeyse 19.yüzyıla girmek üzere olan insanlık, hukuki değerlendirmelerin aksine işkence konusunda hala kolektif bir duruş sergilemektedir. Halk tabanlı desteğin işkence hususundaki bu ortak fikrini iktidar söylemine bağlayan Foucault, iktidar ve hukuk ilişkisinin entegrasyonuna dikkat çekmektedir. İktidar söylemi ve hukuk kuralları mutabık olursa halk tarafında da etkileri kaçınılmaz olacaktır. Eğer cezalar inceltilenirse ve halk nezdinde bu inceltirilmiş ceza sisteminden onay isteniyorsa, beyan edilen iktidar söyleminin güçlülüğüne ihtiyaç bulunmaktadır.

Suç ve ceza mantığında ön görülen değişiklikleri vurgulayan Foucault, yine iktidar ve güç odaklarının çıkarıyla örtüşen karar mekanizmalarını anlatmaktadır. Yeni dönemin eklemeli olduğu görüş cezalarda yumuşama değil suçları hafifletecek bir anlayışı göstermektedir. Sistem ekonomik ve siyasal maliyetleri minimum seviyeye çekmeye çalışmaktadır ve yasalarda yapılan ceza uygulamalarındaki değişiklikler aynı zamanda evrensel ilkeler ile bağdaştırılmaktadır. Foucault ‘un bu yorumlarıyla iktidarın suç ve ceza üzerinden oluşturmayı hedeflediği yeni ekonomi ve teknoloji politikaları olduğu sonucuna varılabilmektedir. Foucault, bölümün sonuna doğru topluma kazandırılan suçlu profili çizmekte ve ölç almanın olumsuzluğuna vurgu yapmaktadır.

“Disiplin” başlıklı üçüncü bölüm “İtaatkâr Bedenler”, “İyi Terbiye Etmenin Araçları” ve “Görülmeden Gözetim Altında Tutan Hapishane Sistemi” isimli üç alt başlıktan oluşmaktadır.

Disiplin toplumunun aktarıldığı bu bölümde disiplini ulusal kılmaya çalışan bir iktidar görülmektedir. İnceltirilmiş ceza uygulamalarından sonra aslında bedenlerin itaatini daha görünür kılmayı amaçlayan hiyerarşik gözetimde gözlemevleri kurulmaya başlanmıştır. Bu gözlemevleri için askeri kamp ve şehircilik hayatı önemli örnekler olarak gösterilebilmektedir. Bugün için değerlendirme yaptığımızda kentsel dönüşüm projeleri ile en iyi denetlenebilecek alanlara toplanan yaşam mekanlarının bu hiyerarşik düzlem içinde yer aldığını söylemek olasıdır. Foucault ‘da da görüldüğü üzere hastaneler (özellikle akıl hastaneleri), hapishane ve eğitim kurumları da konumlanma itibarıyla en iyi gözetlenebilir ve denetlenebilir alanlarda seçilmektedir. Mimari teknolojisinde geline aşamalar gözetim mekanizmasını güçlendirmektedir. Sistem yaptırımları adeta normalleştirirken, suç unsurları üzerinden nitelik hesabı yapmakta, tasnif etmek suretiyle ceza işlemini gerçekleştirmektedir. Buradan anlaşılın benzer suçlar kategorize edilmekte fakat aynı ceza verilmektedir. Kategorize edilen suçlar, farklı yasalarda gösterildiğinden yasalar üzerinde okuma yapmak konu odaklı yaklaşımlarda güçtür. Bu da benzer suçları farklı kılmaya çalışan ya da suçlar üzerinden denetim olgusunu ortaya koyan bir sistemi anlatmaktadır. Cezai müeyyide neredeyse aynıdır ve potansiyel suçlu kişi; inceltirilmiş ceza sistemiyle suçla teşvik edilirken iktidar, gözetim evlerinde suçluyu tahakküm altına almaktadır.

Foucault ayrıca sınav konusunda ele aldığı normalleştirici yaptırımlarla ölçme ve değerlendirme üzerinden gözetim altında tutan sisteme gönderme yapmaktadır. Rekabet olgusunun sınav sonuçları ile orantılı olduğu bu süreci herkesin herkesle kıyaslandığı bir toplumsal ruh ile açıklamaktadır.

Yazar görülmeden gözetim altında tutan hapisane sisteminde 18.yüzyılda tasarlanmış olduğu panoptikon cezaevi sistemiyle İngiliz tarihçi, hukukçu ve filozof Bentham'dan söz etmektedir. Modelden söz etmek gerekirse çevrede halka halinde bina, merkezde bir kule vardır. Merkezin çeperinde yer alan hücreler birbirleri ile iletişim halinde değildir, ancak merkez kule hücreleri devamlı bir gözetim olanağına sahiptir. Bu sistem o dönem cezaevlerinde uygulanmasa da fabrika, hastane ve okul gibi yapılaşmaların temelini oluşturmuştur. Panoptikonun büyük etkisi tutukluda iktidarın otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görülebilirlik hali yaratmaktır. Bu sistemde esas olan her an gözetim altında olduğu izlenimini vermektir. Gözetim eylem itibariyle kesintili olabilir. Ancak özellikle günümüz internet teknolojileri dijital kodlamalar ile veri kaydına sebebiyet verdiğinden aslında eylem itibariyle de süreklilik vardır. Günümüzle eski sistem arasındaki tek fark bireysel rıza mekanizması anlamında görülmektedir. Panoptikon cezaevinde mahkûmlar, hastanede akıl hastaları ya da öğrenciler sistemin zorunlu hale getirdiği gözetlenen unsurlardır. Fakat çağımızda bireysel rıza ile işleyen bir panoptikon görmek mümkündür. (The Guardian, 2015)

Hapishane isimli bölümde yasanın ihlalleri tanınması, ceza aygıtıyla bu ihlalleri azaltmaya çalışması ve dolayısıyla hapishanenin de bu bastırma hareketinden doğuşuna dikkat çekmektedir. Hapishane ıslah etmenin değil iktidarın siyasal teknolojisini sağlamlaştırmaya çalıştığı, suçlunun cezasını çekmesine rağmen ötekileştirilmesinin ise aslında suçlunun yakın çevresini de potansiyel suçlu haline getirmesi açısından olumsuz bir resme dönüştüğü ifade edilmiştir. Bu da özellikle teknoloji ile sürekli denetlenebilen suçlular oluşturmak suretiyle, iktidarın bildiği tanıdığı ve cezasını çekmiş suçlular kurgulayarak bir anlamda işini de kolaylaştırmaktadır.

Bu noktada Ellul' un Teknoloji Toplumu çalışmasında belirtilen teknolojinin araç ötesinde ele alındığı ve ekonominin teknolojiye, yönetim teknikleri ile devletin teknolojinin kendisi haline geldiğini söylemek mümkündür. (Ellul, 2003:273-282) İnsandan bağımsız bir teknoloji, insanı teknolojiye uyarlamak amaç halini almıştır. Yine Ellul' e göre dayatılan teknik plan ve normlar ön plandadır. Heidegger'e' e göre de teknoloji bir özgürlük sağlamaz, insanları köle haline getirir, özüne yabancılaştırır. (Heidegger, 1998: 67) Tekniğe hâkim olma aynı zamanda teknik ile denetim ve gözetleme mekanizmaları oluşturma anlamı da taşımaktadır. Doğa ilk insandan bu yana insanın teknolojiyi yaratmasında ham madde olurken, artık insanın teknoloji oluşumunda ham madde halini aldığını söylemek mümkündür.

SONUÇ

Yerleşik hayatla birlikte başlayan önce topluluk daha sonra ise hem belli bir kara parçası hem de aynı kader birliği ön görüşüyle şekillenen toplum olgusu; suç ve ceza sistemleriyle ele alındığında tarihi perspektif önem teşkil etmektedir. Düzen, yasa koyucu ile sağlanırken yönetilen olarak halk kesiminde uyandırdığı izlenim ve izlenim ile yaratılan anlam dünyası hem mevcut toplumsal düzenin korunması hem de ivedi bir şekilde revize edilmesi gereken kural ve normların işlenmesi açısından hayatidir. Evrensel ilkelerin coğrafi sınır tanımaksızın birleştiği birtakım görüşler paralelinde bakıldığında ulusal paradigmadaki iktidar büyük öneme sahip olmaktadır. Bu verilerin çalışılmasında ise Fransız sosyolog ve bilim insanı Michel Foucault 'un kronolojik olarak resmettiği suç ve ceza uygulamaları başta hukuk olmak üzere hemen tüm disiplinlerde kaynak olarak görülmektedir.

Foucault 'un biyoiktidar kavramsalından hareketle yorumladığı iktidarın bedensel düzlemde tahakkümünü gösteren uygulamalar 18.yüzyıl sonuna doğru inceltirilmiş suç ve ceza şeklinde belirgin hale gelmeye başlamıştır. 19.yüzyıl artık birçok ülkenin ceza yasaları ile ilgili düzenlemelere

yöneldiği bir dönemi işaret etmektedir. Foucault, suç ve ceza analizini yaparken yine hemen tüm disiplinlerde yöntem olarak kullanılabilen fenomenolojiyi kapsamına almıştır. Ona göre fenomenolojinin sadece bilince dayalı ön görüşü yeterli olmamakta, insanlık tarihi öz ile doğan bilincin yanı sıra tarihi bir incelemeyi de gerektirmektedir. Suç ve ceza olgularını yıllar içinde incelerken insan bilinci tek başına sığ kalmakta, kronolojik olay ve olgular öne çıkmaktadır. Aynı zamanda Foucault ‘un anlatımında tarihi analize yön veren en önemli unsurun teknoloji olduğunu söylemek mümkündür. Teknoloji hem tarihsel koşullarda kendini göstermekte hem de insanın kullanım sahasını genişletmekte; bununla beraber suç ve ceza uygulamalarında çok farklı sebep ve sonuçlara sebebiyet vermektedir. Bu bakımdan Foucault ‘un baş yapıt olan eseri Hapishane’nin Doğuşu, bölümler itibariyle incelemeye alınmıştır.

Hapishane’nin Doğuşu, 18.yüzyılın sonuna değin mahkumlara uygulanan işkence ve azap çektirme işlemlerinin anlatımıyla başlamaktadır. Buradaki en önemli noktanın işkencenin halk tarafından seyirlik bir gösteri şeklinde algılanması olarak görülmektedir. İktidarın söylemi yüzyıllar boyunca işkence uygulamalarından yana olduğu için, halka içkin bir azap töreni yapıldığı aşikardır. İnsanların 13.yüzyıla kadar farklı yeteneklerinden ötürü cadı şeklinde lanse edilmesi ve çok çeşitli işkenceler ile cezalandırılmaları tarih okumalarında da mevcuttur. Uzun yüzyıllar boyu süregelen bu işkence uygulamaları 19.yüzyıl itibariyle düzenlenmeye başlanan ceza sistemleri ile bertaraf edilmeye başlanmıştır. Ancak Foucault ‘un tabiriyle bu kez de suçların benzerliğine rağmen cezaların aynılığı ve suçların inceltilmesi şeklinde resmedilen suça teşvik edici politikalar görülmektedir. Suça teşvik edici politikada amaç, zaten potansiyel suçlu görülen, suça eğilimli ya da suç geçmişisi olan bireyi denetim altına almak için ve gözetimini derinleştirmek için izlenen bir yol olarak gösterilmektedir. Burada Foucault ‘ın disiplin toplumu gündeme gelmektedir. Disipline etmek için hapishane, hastane, ibadethane, okul ve benzer kurumlarda yapılandırılan gözetim ve denetleme araçları bulunmaktadır. Hapishanenin doğuşu bedene uygulanan cezanın aynı anda ruha etki eden yapısıyla bütünlük; fakat modern çağda kişilerin rızası ile çalışan bir denetleme mekanizması ile ilişik hale gelmektedir. Foucault ‘un bilgi ve teknoloji anlamında yaptığı yorum hem geçmiş hem de modern zamanın kolektif politik duruşunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Foucault, bilgi ve teknolojinin mevcut iktidarın tekelinde olduğunu belirtmektedir ve Foucault’ a göre “Bilginin iktidar ilişkilerinin askıya alınacağı yerde olma ihtimali yoktur.”

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İthaki Yayınları. İstanbul
- Bayır, M. (2020). Michel Foucault ‘da Biyoiktidar ve Benlik Teknikleri, Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi -2020, 6, 1-13
- Ellul, J. (2003). Teknoloji Toplumu, Bakış Yayınları. İstanbul
- Foucault, M. (2019). Hapishanenin Doğuşu. İmge Kitabevi. İstanbul
- Heidegger, M. (1998). Teknik ve Dönüş. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl ‘de Apaçıklık (Evidenz) Problemi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 45, 1.

Özlem, D. (2015). Tarih Felsefesi. Notos Yayınevi. İstanbul

Rutli, E.E. (2016). Derrida'nın Yapısökümü, Temaşa Dergisi, Sayı:5.

What Does The Panopticon Mean In The Age Of Digital Surveillance,
<https://www.theguardian.com/technology/2015/jul/23/>